

Various aspects of participation of the Ukrainian women in the armed units of the Western Ukrainian People's Republic are under analysis in this article. The spheres where women were employed, the specifics of women's behavior in the army, the perception of women in society, especially by men-soldiers are characterized. The participation of women in military actions is examined in the context of the process of emancipation and overcoming stereotypes of traditional female roles. Particular attention is concentrated on their own assessments of their part in war and conclusions gained from this experience.

Keywords: *The Western-Ukrainian People's Republic, armed units, Ukrainian Sich Riflemen, woman, emancipation, Olena Stepaniv.*

УДК 94 (477): 355.322

Марія ЛИСА

ТОВАРИСТВО “ВЗАЇМНА ПОМІЧ ГАЛИЦЬКИХ І БУКОВИНСЬКИХ ВЧИТЕЛІВ” У РОКИ ЗУНР І ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано діяльність товариства “Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів” у період ЗУНР та українсько-польської війни (1918–1923). Визначено вплив військових і суспільно-політичних подій на матеріальне, фінансове становище організації, залучення українського учительства до товариства. На конкретних прикладах показано внесок учителів, згуртованих у товаристві “Взаїмна поміч українського вчительства”, у розбудову української школи в період ЗУНР. Доведено, що товариство відіграло важливу роль у піднесенні національної свідомості молоді в період українського державотворення, сприяло консолідації українських учителів навколо ідеї державності й соборності українських земель.

Ключові слова: *товариство, ЗУНР, українсько-польська війна, школа.*

Товариство “Взаїмна поміч галицьких і буковинських вчителів” – фахова організація українських учителів, заснована на початку ХХ ст. з метою захисту їхніх соціальних прав та інтересів – підвищення заробітної платні, поліпшення умов праці, зміни дисциплінарного законодавства шляхом активної участі в політичних процесах. Упродовж 1905–1918 рр. товариство пройшло етап становлення: засновано філії в більшості повітів краю, до організації залучено чимало нових членів, налагоджено співпрацю з багатьма національно-культурними організаціями Галичини та близького зарубіжжя. Водночас невирішеними залишилися низка проблем, серед яких першочергова – недостатнє фінансування товариства та відсутність практичних результатів у боротьбі з місцевою адміністрацією, яка лобіювала інтереси польської громади краю у сфері шкільництва.

Діяльність товариства “Взаїмна поміч галицьких і буковинських вчителів” – одна з малодосліджених сторінок української історіографії. Організація залишилася поза увагою українських і зарубіжних науковців, що змушує заповнити численні “білі плями” цієї тематичної ніші, популяризувати серед широкого загалу здобутки товариства, вивести з “тіні забуття” її керівників. У дослідженнях І.Курляка¹, Б.Ступарика², О.Луківа³, М.Барної⁴, О.Ткачика⁵ охарактеризовано народне шкільництво в Галичині, структуру освітніх закладів, польсько-українську боротьбу за вплив на освітні заклади краю, підготовку педагогічних кадрів, а також фрагментарно висвітлено внесок культурно-освітніх товариств у піднесення національно-культурного рівня українського населення. Діяльність національно-культурних товариств на західноукраїнських землях висвітлена також у працях В.Чоповського⁶, Г.Білавич і Б.Савчука⁷, Н.Кошелевої⁸ та інших дослідників. Однак, на жаль, в окреслених працях практично не відображено багатоаспектну працю членів товариств “Взаїмна поміч українського вчительства”. Більше того, головні заслуги в боротьбі з польським владним режимом за лібералізацію освітнього законодавства відводяться “Просвіті” та “Рідній школі”. Основна мета статті –

проаналізувати особливості діяльності товариства в період ЗУНР і післявоєнний період, розкрити основні проблеми організації та її здобутки.

У роки Першої світової війни для товариства настав один із найважчих періодів. Голова товариства М.Якимовський був поранений під час входження російської армії до Станиславова й після тривалого лікування помер 29 лютого 1920 р. 15 липня 1914 р. вийшло останнє число (№ 22) періодичного видання товариства (“Учительське слово”)⁹. Більшість членів Наглядової ради в складі австрійської армії взяли участь у боях на Галицькому фронті. У Львові на початку війни залишилися тільки О.Власійчук, О.Гайдукевич, М.Мороз та І.Стронський. У підсумку – після захоплення росіянами Львова товариство, як і більшість національно-культурних організацій краю, практично припинило існування. Згадуючи про ці дні, І.Стронський у своїх спогадах писав: “Домівка товариства при вул. Скорбівській ч. 33 була переповнена 3 вересня 1914 року гістьми й усякого роду клунками. Були це нещасливі вчительські родини, що шукали захисту перед московським наїздом у Львів. На їхніх лицах малювалася розпач і чорна безнадійність... В ряди годи довідувалися до нього колишні директори й співробітники – Мороз, Стронський, Власійчук і Гайдукевич. Робили й дещо ні, бо робота не бралася. Губернатор припинив незабаром діяльність усіх товариств, отже небезпечно було би хоча би найменше животіння Товариства...”¹⁰

“Взаїмна поміч галицьких і буковинських вчителів” зазнала також чималих матеріальних утрат. Один із тогочасних активних членів організації М.Мороз відзначав: “В останніх днях серпня 1914 року припинилася діяльність товариства; до міста наближався ворог (москалі). Важніші книги і векселі кредитового товариства “Взаїмної Помочі Учительської” передали ми до переховання в “Дністрі”; інші акти і вартісний інвентар порозпихали по приватних домах. Аж у 1915 р., “коли вернула Австрія”, стали ми оба з т. Стронським стягати добро товариства не до власної домівки, але до порожньої школи У.П.Т. при вул. Мохнацького, 12, щоби не платити чиншу, бо товариство не мало ні готівки, ні доходів. Найбільше втрат понесли ми в “Приюті”: знищився інвентар, а дещо затратилося”¹¹.

Починаючи з 1915 р. товариство поетапно відновлює роботу, що пов’язано з поверненням до Львова австрійської армії. О.Власійчук, О.Гайдукевич, М.Мороз та І.Стронський організували “Секцію правної оборони”, яка “шляхом меморіалів і декларацій до польського уряду добивалася повернення службових прав українського вчителства”¹². Поступово збільшується кількість членів товариства. На початку 1916 р. товариство об’єднувало 984 члени (372 – учительки і 304 – учителі). Дирекція налагодила контакти з 308 членами товариства, які перебували на військовій службі в австрійській армії. Серед Окружних відділів найбільше членів, нараховувалося в Яворові – 51, Турці – 48, Товмачі – 34, Снятині – 33, Ярославі – 32. “Зі звідомлень Окружних Відділів показується велика непропорціональність. Доказ, що добра половина вчителства не зголосилася ще до товариства...”, – констатували члени товариства¹³. Загалом відзначимо, що в 1917 – на початку 1918 рр. громадська інституція де-юре не переставала існувати, проте де-факто члени організації не сходилися на зібрання, перестали надходити членські внески – основне джерело доходів педагогічного товариства.

Формально товариство відновило роботу 1 квітня 1918 р. – у цей день відбулася нарада “Взаїмної помочі галицьких і буковинських вчителів”. Першим ухваленим документом стало привітання Української держави, яке Дирекція надіслала голові Центральної Ради. Надалі на нараді дискусія розгорілася навколо двох важливих питань: відновлення діяльності окружних відділів і перспектив видавництва часопису “Учительське слово”. Повідомлено, що першими відновили діяльність філії в Коломиї, Снятині, Турці, Тернополі та Львові. Для налагодження роботи Наглядова Рада зобов’язала дирекцію винайняти помешкання для потреб товариства¹⁴.

18 травня 1918 р. відбулося друге повоєнне засідання Наглядової Ради, яке засвідчило певні розходження серед членів керівного органу товариства. Голова Наглядової Ради І.Казанівський склав повноваження, однак його не прийняли інші члени організації. Водночас обрано містоголову товариства – О.Гайдукевича та двох директорів – М.Мороза й І.Стронського (платний технічний директор)¹⁵.

Покращення матеріального становища дозволило дирекції розпочати переговори про купівлю будівлі для членів товариства (м. Львів, вул. Куркова, 10). Уперше проблему пору-

шено на третьому засіданні Наглядової Ради 29 серпня 1918 р. Її голова повідомив, що вартість будівлі складає 130 тис. корон. У спогадах І.Стронський згадував: “На домі тяжило около 60 000 корон гіпотетичного долгу. Товариство мало в готівці 15 000 корон. На сплату решти довгу згодилося товариство кредитове “Дністер” дати В.П.У.В. довгориченцеву позичку. На підставі подрібних обчислень прийшов провід до переконання, що дім оплатиться”¹⁶. Договір купівлі-продажу планувалося підписати 1 листопада 1918 р., однак початок українсько-польської війни перекреслив плани дирекції товариства. 22 листопада того ж року будівлю товариства зайняли польські війська.

Перебуваючи у Львові, дирекція товариства перестала контролювати діяльність окружних виділів. Більше того, за словами сучасників, “треба було створити хоча би тимчасовий якийсь сурогат організаційного проводу”¹⁷. Справді, такий провід уже незабаром постав у Коломиї – у грудні 1918 р. окружний виділ скликав з’їзд відпоручників покутських окружних виділів. На з’їзді вирішено вислати делегацію в складі О.Власійчука, М.Івятишина, М.Казанівського до Президії Державного Секретаріату ЗУНР у Станиславові. 2 січня 1919 р. на зустрічі із С.Голубовичем і Президентом УНРади ЗУНР Є.Петрушевичем обговорено “матеріальне положення народнього учительства”, однак, зважаючи на воєнний стан, жодних конкретних рішень не прийнято.

Водночас з ініціативи Наглядовою Радою “Взаємної помочі галицьких і буковинських вчителів”, зокрема Г.Коваля, відбувся з’їзд відпоручників підгірських окружних виділів у Станиславові, на якому вирішено скликати учительський з’їзд 4 лютого 1919 р. Відповідне оголошення поміщено в “Покутському віснику” і розіслано всім шкільним секретаріатам із “зазивом скликати повітові вчительські віча, вибирати відпоручників на крайовий з’їзд до Станиславова та збирати від кожного вчителя по 10 корон на організаційний фонд”¹⁸.

Ініційований “Взаємною поміччю галицьких і буковинських вчителів” учительський з’їзд відбувся 4 лютого 1919 р. На зібрання прибули делегати з 34 повітових комісаріатів (бл. 200 осіб). Від імені ЗУНР на з’їзд прибув державний секретар освіти А.Артимович. Із доповідями виступили О.Власійчук та М.Книш, які охарактеризували “коротко генезу боротьби, веденої через народне вчительство за поправу соціального становища і матеріального положення від сорока років аж до кінця жовтня 1918 р.”¹⁹

Після дискусії було ухвалено низку резолюцій, у яких зазначалося: “1. Народня школа стала силою факту державною інституцією, а через те народні вчителі в чинній службі стали з днем 1 січня 1919 р. державними урядниками; 2. Народне вчительство жадає признання йому від 1 січня 1919 р. такого службового вирівнювання, яке признано і яке побирають державні урядники зі всіма консеквенціями на будуче та признання 30 літ служби до повної еміратури; 3. До часу потрібних обчислень жадає народне вчительство признання доріжнього додатку в висоті 200% дотеперішніх платень” та ін. Резолюції вручено державному секретареві освіти А.Артимовичу. Для контролю над виконанням резолюцій обрано “Виконавчий Комітет Народнього Вчительства”, до якого ввійшли: О.Власійчук (голова), І.Вертипорох (перший заступник), В.Кабаровський (другий заступник), а також Ширший Виконавчий Комітет (19 осіб), перше засідання якого відбулося 2–3 березня 1919 р.”²⁰

Того ж дня представники “Виконавчого Комітету...” були прийняті державним секретарем освіти А.Артимовичем, який “приняв делегацію і дав відповіді на запити”. Проте, на жаль, події українсько-польської війни не дозволили втілити в життя накреслений план реформ освітньої сфери. Після 1919 р., за словами сучасників, “цей рух (учительський. – М.Л.) скерувався вже до конкретних форм, сягав у ділянку реальної творчої праці. Вчительство завершувало свою довголітню боротьбу за службово-станові й громадянські права, воно опрацьовувало основи нашого шкільного, виховно-освітнього будівництва, давало йому конкретні нові форми й засоби”²¹.

Проте в товаристві до початку 1920 р. запанували “тиша та застій”, що, як уже зазначалося, пов’язано з політичними чинниками. Тільки 12 лютого 1920 р. відбулося засідання Наглядової Ради “Взаємної помочі галицьких і буковинських вчителів”, на яке прибули М.Мороз, І.Стронський, М.Рихвицький, Г.Коваль, М.Матвійчук, В.Кабарівський, І.Бурчак,

М.Яворський, І.Ліщинський та ін. На засіданні відновлено Секцію правової поради і оборони, до якої увійшли всі члени Наглядової Ради, і видання часопису “Учительське слово”²².

В умовах, коли “бракувало охочих і досвідчених рук до праці” важко було сподіватися на швидке відновлення діяльності товариства. Згадуючи про цей період, члени товариства констатували: “Були це найтяжчі може часи в існуванні організації. Не було ні членів, ні законного проводу, ні фондів, а треба було розвивати дуже інтенсивну діяльність. Саме в той історичний час, коли замовкли останні відгуки гармат і крісів, мінялася на нашій землі державність. З великим трудом приходилося налажувати нове життя. Сотні народніх учителів чекали на свої посади, сотні воєнних сиріт і вдів благали в організації порятунку, допомоги”²³.

Першочергово виникла необхідність у відновленні Окружних виділів, які практично перестали функціонувати, залученні нових членів, пошуку коштів для допомоги вдовам, сиротам. “В тих часах боролася каса організації з постійними недоборами: поважна частина вчительства не отримувала ще жадних платень, інша мала такі низькі платні, що вони не вистарчали навіть на найпримітивніше життя. Членські вкладки впливали дуже писняво. Приходило до того, що п. Ліщинський підтримував організацію своїми коштами...”²⁴

28 березня 1920 р. відбулося засідання Наглядової Ради товариства, на якому ухвалено рішення про скликання загальних зборів 2 квітня того ж року. В ухвалених підсумкових резолюціях відзначено, що “українське учительство й інспектори були від 1 листопада 1918 р. до часу зайняття області Східньої Галичини польськими військами легально й правильно громадянами Західньої Области Української Народньої Республіки і що ця обставина не могла й не може становити для шкільної влади зайнятої області приводу примінювати для українського вчительства й інспекторів виїмкові, проскрібційні постанови”²⁵.

У роботі з’їзду взяло участь 70 відпоручників, які представляли більшість повітів краю. У підсумкових резолюціях наголошено: “З’їзд: 1. Одобрює почин Головної Управи для обнови діяльності Т-ва В.П.У.В. припиненої умовинами війни, та вважає напрями започаткованої праці вповні річевими й конечно потрібними, зокрема: одобрює ухвалу Надзірної Ради з 14 лютого ц. р. про підвищення членської вкладки на 5 марок у місяць із правонаступністю із 1 січня 1920 р.; одобрює віднову видавництва “Учительського слова” та напрями його редагування і взиває Управу Т-ва до поширення об’єму органу та його змісту; одобрює віднову праць секції правової оборони та її теперішні заходи...”²⁶ Учасники з’їзду вирішили провести загальні збори всіх виділів і вибрати їхній новий склад, після чого провести загальні збори товариства.

11 липня 1920 р. у Львові відбулися перші повоєнні збори “Взаїмної помочі галицьких і буковинських вчителів”, на які прибули 70 членів товариства (більшість не змогла приїхати, зважаючи на польсько-більшовицьку війну)²⁷. Основне питання порядку денного – звіт дирекції за 1914–1920 рр. Після короткого екскурсу в історію товариства, Г.Коваль охарактеризував його стан у 1920 р. Доповідач відзначив, що організація нараховує понад 1 200 членів, з яких 670 передплачували часопис “Учительське слово” (ще 150 надсилалися в бібліотеки й стільки ж передавалися по обміну). Виступаючий наголосив, що найкраще працювала Секція правової оборони, члени якої з-понад 700 заяв, “полагодила 612”²⁸.

На з’їзді обрано новий склад Наглядової Ради в складі: І.Білинського, О.Бісикевича, М.Зубрея, А.Капустієвої, Г.Ковалю, І.Ліщинського, М.Мороза, С.Пашкевич, О.Ріплевої, О.Савицької, Д.Стельмаха та І.Стронського (голова). Зважаючи на воєнний стан, членські внески практично не сплачувалися, а матеріально-фінансовий стан товариства, констатували члени організації, був “дуже фатальним”. Покращити справи повинна була б комерційна діяльність – на засіданні Наглядової Ради 17 жовтня 1920 р. Г.Коваль запропонував відкрити крамницю зі шкільним обладнанням та антикварним магазином. Зрештою, запропоновані ідеї послужили поштовхом до створення “Союзу учительських спілок” (т. зв. “Красва Учительська Спілка”)²⁹.

Після закінчення польсько-більшовицької війни “помітно оживилася організаційна праця товариства”, що викликало необхідність проведення нового загального з’їзду товариства. Наголосимо на тому, що за станом на квітень 1920 р. окружні виділи функціонували тільки в 35 повітах, натомість ще в 35 – товариство практично не справляло впливу на українське учительство, що ускладнювало підготовку до проведення з’їзду.

Незважаючи на ігнорування українським учительством своєї професійної організації, члени товариства продовжували захищати інтереси педагогів. Зокрема, 20 травня 1920 р. делегати товариства М.Мороз, І.Стронський, Д.Стельмах вручили делегатові Міністерства освіти Польщі С.Собінському “факти яркого покривдження українського народу”³⁰. Представники вчительського товариства зауважили, що місцева влада не взяла на роботу близько 300 українських учителів і 10 інспекторів. Делегати домагалися “занехаяння дальших регабілітаційних доходжень”, а також “покликання на роботу усіх учителів, які внесли зголошення, за виїмком осіб, які на основі карно-судового присуду втратили право займатися вчительським урядом”³¹. Представник міністерства зауважив, що, беручи до уваги об’єктивні чинники, “справу масового покликання учителів у службу не дасться полагодити”. Водночас С.Собінський констатував, що при Шкільній крайовій раді створено комісію, яка розглядає скарги українського учительства, а також зауважив, що міністерство готове “заопікуватися” українськими вчительськими вдовами та сиротами.

13 лютого 1921 р. відбувся з’їзд делегатів Окружних відділів, на який прибув 281 член “Взаємної помочі галицьких і буковинських вчителів”. Після заслуховування всіх питань порядку денного було ухвалено змінити назву товариства на “Взаїмна поміч українського вчительства”. Відповідно до ухвал Львівського воєводства, товариство отримало право поширювати свою діяльність на територію Львівського, Станиславівського, Тернопільського та Краківського воєводств³².

Відбулися зміни також у складі дирекції товариства. Г.Коваль 18 вересня 1921 р. оголосив про свою відставку, яку Наглядова Рада прийняла 24 грудня 1921 р. Тоді ж новим директором “Взаїмної помочі українського вчительства” обрано А.Зеленого, який “з того дня працював на своєму становищі в Товаристві з повною посвятою, користю і знанням”³³. Натомість звільняючи Г.Ковалю “зі становища директора організації, висловила йому Надзвірна Рада признання й подяку за творчу і корисну працю в найтяжчих умовах і часах розвитку Товариства”³⁴.

На початку 1922 р., за словами членів товариства, “Взаїмна поміч українського вчительства” завершила етап організаційної роботи, адже українське вчительство розпочало “горнутися” до організації. “Робило воно це з почуття національної і професійної свідомості та не менше може із почуття вдячності для В.П.У. за її енергійну трилітню гуманітарну діяльність”. Наголосимо, що дирекція товариства в 1918–1919 рр. надала значну допомогу декільком сотням учителів і сиріт, урятувала їх від “елементарного фізичного загину”³⁵. Найбільшу діяльність розгорнула Секція правової допомоги, яка надсилала до органів влади петиції, а також делегації до крайової шкільної влади.

Завершивши організаційну працю, розпочалася розбудова товариства. На засіданні Наглядової Ради 22 грудня 1922 р. відновлено діяльність “Педагогічно-Наукової Комісії”. Ухвалюючи рішення про створення “Педагогічно-Наукової Комісії”, Наглядова Рада керувалася двома фундаментальними суспільно-організаційними засадами: 1) громадська діяльність повинна була б відбуватися силами всіх творчих елементів суспільства, через що “Педагогічно-Наукова Комісія” – кращий “плід мрій і прямувань кращих представників нашого культурного вчительства”; 2) громадська діяльність, якою б вона не була, мусить гармонізувати з національним рухом, “розливатися в ньому як органічна частка, служити двигачем народнього життя в цілості”³⁶.

Інші члени товариства відзначали, що програма діяльності Комісії, визначена І.Юцишином, відзначалася молодечим ідеалізмом і вірою в успішність людських ідейних замислів і праці. Натомість у практичному житті вона менш реальна, нездатна “розбудувати в поважній частини членів живий духовний відрух і зацікавлення культурними, головню педагогічно-освітніми питаннями”³⁷.

14 березня 1923 р. рішенням міжнародної спільноти Східна Галичина була передана Другій Речі Посполитій. У нових суспільно-політичних умовах польська влада ліквідувала організацію. Постановою від 27 серпня 1923 р. відзначалося, що діяльність “Взаїмної помочі українського вчительства” суперечила статутним положенням. “В тому часі зустрічалося українське народне вчительство, як організована спільнота, на теренах своїх повітових учи-

тельських спілок, – згадували сучасники подій. – Роллю духовного об’єднуючого чинника сповняв педагогічний журнал “Учитель”, який редагували спільно два народні вчителі – т. т. Таранько Михайло і Зелений Андрій”³⁸.

Водночас були ліквідовані всі повітові виділи товариства³⁹. Показовими виявилися заходи місцевої влади в Турці. Тільки 6 листопада 1923 р., староство “прислало на руки Голови Товариства постанову про розв’язання Товариства по тій причині, що це Товариство як філія центрального Товариства “Взаїмна Поміч Українського Вчительства” у Львові практично втратило правну підставу свого існування з часу, коли Львівське воєводство рескриптом від 17 травня 1923 року (насправді 27 серпня. – *М.Л.*) розв’язало матірнє Товариство по причині його протистатутної діяльності”⁴⁰. Виконуючи розпорядження Воєводства, староство опечатало майно, книги й документи товариства та перенесло їх на тимчасове збереження громадській зверхності в Турці. Одразу ж “Голова Товариства п. Шеремета й секретарка Ольга Петрик протоколярно передали власність Товариства Староству. Перерва в діяльності Окружного Відділу тривала цілий рік. Внаслідок рескрипту Воєводства в Станіславові від 9 жовтня 1924 року дозволено поновлення діяльності філії без внесення окремих прохань. Одночасно було повернуто Товариству всі документи та матеріали”⁴¹.

Отже, де-факто, впродовж 1914–1923 рр. тривав один із найважчих періодів у діяльності товариства. Однак організація не тільки зросла чисельно, але й здобула практичний досвід боротьби за права українських освітян краю. “Взаїмна поміч українського вчительства” сприяла згуртуванню вчительства навколо професійних потреб і національної ідеї, неодноразово ставала на захист їхніх інтелектуальних й економічних інтересів, професійних, громадських і службових прав, дбала про освітній, культурний і фаховий рівень учителів, виховувала в них і через них в українського населення національну свідомість, боролася за розвиток народного шкільництва.

1. Курляк І. Народне шкільництво у Галичині (друга половина XIX – початок XX ст.) / І. Курляк // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С. 144–151; його ж. Українська гімназійна освіта у Галичині (1886–1918) / І. Курляк. – Львів, 1997. – 222 с.
2. Ступарик Б. З історії розвитку гімназійної освіти / Б. Ступарик // Український освітній журнал. – 1994. – № 1. – С. 56–67; його ж. Підготовка учителів в Галичині у XIX ст. / Б. Ступарик // Вісник Терноп. експерим. ін-ту пед. освіти. – 1995. – № 1. – С. 45–55.
3. Луків О. Розвиток структури польських і українських освітніх закладів у Східній Галичині (1900–1933 рр.) / О. Луків // *Slavia Carnopolensis*. – Тернопіль, 1996. – С. 168–178.
4. Барна М. Розвиток педагогічної освіти в Галичині (1772–1939 рр.) / М. Барна // Рідна школа. – № 7–8. – С. 33–48.
5. Ткачик О. Підготовка інтелектуальної еліти в гімназіях Галичини / О. Ткачик // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 75–77.
6. Чоповський В. Будителі національного духу. Діяльність культурно-освітніх товариств “Просвіта” та “Рідна школа” на західноукраїнських землях (друга половина XIX ст. – 20–30-ті роки XX ст.) / В. Чоповський. – Львів, 1993. – 63 с.
7. Білавич Г. Товариство “Рідна школа” (1881–1939 рр.) / Г. Білавич, Б. Савчук. – Івано-Франківськ, 1999. – 208 с.
8. Кошелева Н. Організація українського вчительства у Східній Галичині в 1881–1914 роках / Н. Кошелева // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1998. – Вип. 33. – С. 108–113; її ж. Українські педагогічні видання, як джерело вивчення історії шкільництва в Східній Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. / Н. Кошелева // Наукові зошити історичного факультету. – Львів, 1999. – Вип. 2. – С. 85–90.
9. Товариство “Взаїмна поміч українського вчительства” (1905–1930). – Львів, 1932. – С. 53.
10. Там само.
11. Там само. – С. 326.
12. “Що я маю з організації?” // Учительське слово. – 1925. – 1 січ. – С. 3.
13. Звіт з діяльності Товариства “Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок” за 1916 р. – Львів, 1917. – 16 с.
14. Рятуймо національну культуру // Політика. – 1926. – № 2. – С. 3.
15. В українській державі // Діло. – 1918. – 20 трав.
16. Товариство “Взаїмна поміч українського вчительства” (1905–1930). – Львів, 1932. – С. 124.

17. Там само.
18. Там само.
19. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. – Т. 1 : Листопадова 1918 р. національно-демократична революція, проголошення ЗУНР. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. – С. 312.
20. Вступне слово // Учительське слово. – 1919. – 26 лют.
21. Там само.
22. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 486, оп. 1, спр. 21, арк. 42–44.
23. Товариство “Взаїмна поміч українського вчителства” (1905–1930). – Львів, 1932. – С. 125.
24. Там само.
25. Звіт з діяльності матернього Товариства // Учительське слово. – 1920. – Травень. – С. 2.
26. Там само.
27. Діло. – 1920. – 15 лип. – С. 2.
28. Там само.
29. Там само.
30. Учительське слово. – 1920. – Червень.
31. Звіт з діяльності матернього Товариства // Учительське слово. – 1920. – Червень. – С. 2.
32. Діло. – 1921. – 28 груд. – С. 2.
33. Там само.
34. Товариство “Взаїмна поміч українського вчителства” (1905–1930). – Львів, 1932. – С. 166.
35. Там само.
36. Там само.
37. Там само.
38. ЦДІАЛ України, ф. 271, оп. 1, спр. 34, арк. 2–5.
39. Там само, арк. 5.
40. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : osvita34.narod.ru/01923_134pdf.
41. Там само.

Проанализирована деятельность общества “Взаимная помощь галицких и буковинских учителей” в период ЗУНР и украинско-польской войны (1918–1923). Определено влияние военных и общественно-политических событий на материальное, финансовое положение организации, привлечения украинского учительства к обществу. На конкретных примерах показан вклад учителей, сплоченных в обществе “Взаимная помощь украинского учительства”, в развитие украинской школы в период ЗУНР. Доказано, что общество сыграло важную роль в подъеме национального сознания молодежи в период украинского государственного строительства, способствовало консолидации украинских учителей вокруг идеи государственности и соборности украинских земель.

Ключевые слова: общество, ЗУНР, украинско-польская война, школа.

The activity of the company organization “Vzayimna pomich galickich i bukovinskich uchiteliv” of during ZUNR and Ukrainian-Polish war (1918–1923). The influence of the military and socio-political events on the material, the financial position of the organization, the involvement of the teachers to the Ukrainian organization. In the case studies show the contribution of teachers in cohesive organization “Vzayimna pomich galickich i bukovinskich uchiteliv” of teaching Ukrainian to the development of Ukrainian schools during ZUNR. It is proved that the company played, a major role in raising national awareness of young people during the Ukrainian state-promoted consolidation of Ukrainian teachers around the idea of nationhood and unity of Ukrainian lands.

Keywords: organization, ZUNR, Ukrainian-Polish war, school.